

تحلیل سیاسی هفته (۲۹)
ابعاد و دلالت‌های توافقنامه راهبردی شورای عالی امنیت
ملی ایران و روسیه

نام دفتر: مطالعات سیاسی
شماره مسلسل: ۲۶۰۱۲۰۵۰
تاریخ انتشار: ۱۳۹۰/۸/۲۵

در جریان سفر دکتر علی باقری معاون سیاست خارجی شورای عالی امنیت ملی به مسکو علاوه بر مذاکرات درخصوص موضوعات مهم منطقه‌ای و بین‌المللی، توافقنامه‌ای راهبردی میان ایران و روسیه به امضا رسید. در این توافقنامه موضوع ارتقای سطح همکاری‌های تهران و مسکو در حوزه‌های مختلف امنیتی، سیاسی، اقتصادی و اطلاعاتی در سطح راهبردی مورد توجه و تأکید قرار گرفته است. هرچند تهیه و تدوین این اسناد همکاری از مدت‌ها قبل مطرح بوده و در پی چندین دور گفتگوها میان مقامات شورای امنیت ایران و روسیه نهایی و امضا شده، اما امضای این توافقنامه همزمان با انتشار گزارش سیاسی دبیرکل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در مورد فعالیت‌های هسته‌ای ایران و افزایش جنجال‌ها و فشارها از سوی کشورهای غربی بر ضد ایران از اهمیت و حساسیت خاصی برخوردار شده است.

به‌طور کلی درخصوص این سفر و امضای توافقنامه راهبردی میان دو کشور برخی ملاحظات به‌شرح ذیل حائز اهمیت و قابل توجه است:

۱. نکته اول درخصوص توافقات راهبردی اخیر میان ایران و روسیه این است که این توافقات میان دو نهاد عالی و بسیار مهم دو کشور به‌عمل آمده و همین مسئله مؤید اهمیت بالا و استراتژیک توافقات دو طرف است. شورای عالی امنیت ملی در ایران مرجع عالی تصمیم‌گیری و سیاستگذاری درخصوص مسائل کلان و استراتژیک کشور است. واگذاری مسئولیت خطیر پیگیری پرونده حساس فعالیت‌های هسته‌ای صلح‌آمیز کشور به این نهاد خود به تنهایی از اهمیت و جایگاه محوری آن در نظام تصمیم‌گیری کشور حکایت دارد. از سوی مقابل، شورای امنیت فدراسیون روسیه که مرکب از وزرای کلیدی و سران ارگان‌های مهم است به ریاست رئیس‌جمهور این کشور تشکیل جلسه می‌دهد و مرجع هماهنگی و یکپارچگی سیاست امنیت ملی روسیه است. امضای توافقنامه راهبردی دو کشور میان این دو نهاد عالی‌رتبه خود از اهمیت بالا و منحصر به‌فرد موافقتنامه راهبردی ایران و روسیه حکایت دارد.
۲. روند تحولات در هفته‌های اخیر از تصمیم آمریکا و غرب برای به راه انداختن فضای جدیدی از جنجال و تنش به‌منظور اعمال فشارهای بیشتر بر ایران حکایت داشت. طرح سناریوی ساختگی تلاش ایران برای ترور سفیر عربستان، انتشار گزارش منفی احمد شهید در مورد وضعیت حقوق بشر در ایران، طرح برخی ادعاها در مورد تصمیم اسرائیل برای حمله نظامی به ایران و بالاخره اعمال نفوذ بر دبیرکل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی برای انتشار گزارشی منفی علیه برنامه هسته‌ای صلح‌آمیز ایران همگی از تلاش‌های سازمان‌یافته و همه‌جانبه غرب برای تنگ‌تر کردن حلقه فشار به کشورمان حکایت داشت. این اقدامات در چارچوب اهداف مختلفی به انجام می‌رسد که تلاش برای منصرف ساختن ایران از ادامه برنامه هسته‌ای خود از مهمترین آنها محسوب می‌شود. در عین حال یک هدف فوری‌تر از به راه انداختن این جنجال‌ها، فراهم کردن زمینه افزایش مخالفت‌های بین‌المللی با ایران و انزوای آن به‌ویژه از سوی قدرت‌های مهم بین‌المللی ارزیابی شده است. در یک چنین فضایی، امضای توافقنامه راهبردی میان ایران و روسیه از ناکامی تلاش‌ها برای همراه ساختن مسکو با تلاش‌های غرب برای منزوی ساختن ایران و اعمال فشار به کشورمان حکایت دارد.
۳. از چندی پیش و همزمان با آشکار شدن نشانه‌های تلاش غرب برای اعمال فشار بر آژانس، روسیه نسبت به برخورد سیاسی این نهاد با برنامه هسته‌ای ایران هشدار داده بود. این کشور همچنین با هرگونه تلاش برای تشدید تحریم‌ها بر ضد ایران مخالفت کرد. در چنین شرایطی به‌نظر می‌رسد امضای موافقتنامه راهبردی با ایران تکمیل مواضع اعلامی مسکو در هفته‌های اخیر است و آشکارا از اختلاف روسیه با غرب حکایت دارد. این مسئله مشکلات آمریکا و متحدانش برای تصویب تحریم‌های بیشتر علیه ایران در شورای امنیت را بیشتر خواهد کرد. از این‌رو به‌نظر می‌رسد که تلاش‌ها برای ارائه گزارش سیاسی در مورد پرونده هسته‌ای ایران به‌جای آنکه روند تشدید تحریم‌ها بر ضد ایران را تسهیل کرده باشد به افزایش اختلافات میان اعضای دائمی شورای امنیت دامن زده است و عملاً هرگونه اقدام علیه ایران در چارچوب شورای امنیت را منتفی می‌سازد.
۴. امضای موافقتنامه راهبردی میان ایران و روسیه چندی پس از انتشار اخبار در مورد نامزدی پوتین در انتخابات ریاست جمهوری آینده روسیه به انجام رسید. این درحالی است که از هم‌اکنون پیروزی وی در انتخابات آتی و جایگزینی وی با دیمتری مدودف امری قابل پیش‌بینی است. به اعتقاد کارشناسان، روسیه در دوره ریاست جمهوری مدودف تمایل بیشتری برای همراهی با

غرب داشته است، حال آنکه پوتین به اتخاذ یک سیاست مستقل از غرب در نظام بین‌الملل گرایش دارد. انعقاد موافقتنامه جدید میان روسیه و ایران همزمان با آغاز روند بازگشت پوتین به رأس هرم قدرت در روسیه درست در هنگامه تشدید فشارهای آمریکا بر ضد ایران حاوی این پیام مهم برای غرب خواهد بود که روسیه و پوتین در آینده استعداد کمتری برای همراهی کامل با غرب در مورد موضوعات مناقشه‌برانگیز از جمله برنامه هسته‌ای ایران خواهد داشت. از آن گذشته، هرچه به انتخابات ریاست‌جمهوری روسیه نزدیک‌تر می‌شویم، هیئت حاکمه این کشور به رهبری پوتین نیاز بیشتری به ارائه یک چهره مستقل از غرب پیدا خواهد کرد تا تضمینی برای تثبیت محبوبیت خود در میان افکار عمومی این کشور - که به شدت از تمایلات ملی‌گرایانه برخوردار است - باشد. از این رو امضای توافقنامه راهبردی با ایران می‌تواند با کارزار انتخاباتی گروه حاکم در روسیه نیز مرتبط باشد. به طور کلی رویکرد چند روز گذشته مسکو درباره گزارش آژانس و مخالفت آن با اعمال تحریم‌های بیشتر بر ضد ایران، همچنین موضع‌گیری روس‌ها در برابر تهدیدهای نظامی آمریکا و رژیم صهیونیستی، نشان می‌دهد که مسکو قصد دارد تحرک مستقل دیپلماتیک خود را در قضیه هسته‌ای ایران افزایش دهد.

۵. مطابق با گزارش‌های منتشر شده، در جریان دیدار معاون شورای عالی امنیت ملی به مسکو، طرح پیشنهادی روسیه در مورد برنامه هسته‌ای ایران موسوم به طرح «گام به گام» نیز مورد بررسی قرار گرفته است. فارغ از جزئیات و مختصات این طرح، تمایل جمهوری اسلامی ایران به مذاکره با روس‌ها در این خصوص، از تعهد ایران به سازوکارهای دیپلماتیک برای حل موضوع هسته‌ای حکایت دارد. کما اینکه هیئت ایرانی در جریان این سفر از آمادگی کشورمان برای ادامه رایزنی‌ها در مورد این طرح سخن گفته است. در عین حال طرف روسی نیز باید نسبت به این واقعیت توجه باشد که منحرف کردن مسیر بررسی پرونده فعالیت‌های هسته‌ای ایران از فاز حقوقی و فنی و برخورد سیاسی با آن توسط کشورهای غربی منجر به ناکام ماندن طرح‌ها و پیشنهادات دیپلماتیکی نظیر طرح گام به گام خواهد شد. از این رو یک بخش از تلاش‌های مسکو برای حل و فصل دیپلماتیک موضوع هسته‌ای ایران و به نتیجه رساندن طرح‌های این‌چنینی باید ناظر بر مقاومت‌ها در برابر اقدامات غرب در زمینه سیاسی کردن پرونده هسته‌ای ایران باشد. براساس این، هرگونه پیشرفت در مذاکرات دیپلماتیک ایران و روسیه در حوزه هسته‌ای مستلزم عدم تکرار الگوی همراهی با غرب در تصویب قطعنامه‌های ضد ایرانی در شورای امنیت از طرف روسیه است. با توجه به اینکه تصویب این قطعنامه‌ها، تأثیری بر اراده جمهوری اسلامی ایران برای پیگیری و استیفای حقوق هسته‌ای خود ندارد، عدم همراهی با اقدامات ضد ایرانی غربی‌ها در شورای امنیت می‌تواند بستر مناسبی را برای توسعه و ارتقای سطح همکاری‌های چندجانبه دو کشور فراهم نماید.

۶. رایزنی درخصوص تحولات منطقه یکی دیگر از محورهای مذاکرات معاون شورای عالی امنیت ملی ایران با مقامات روسی بوده است. منطقه، خاورمیانه و شمال آفریقا در یکسال گذشته آستان تحولات مهمی بوده که از انقلاب‌های مردمی ناشی شده است. تحولات منطقه، سقوط نظام‌های وابسته به غرب را در پی داشته و منافع کشورهای غربی در منطقه را به چالش کشیده است، از این رو بخشی از تلاش‌ها در غرب در چارچوب دخالت در روند شکل‌گیری نظام‌های سیاسی جدید در کشورهایی به انجام می‌رسد که تا پیش از این به دلیل روی کار بودن رژیم‌های دست‌نشانده به پیشبرد منافع و ملاحظات غرب در منطقه کمک می‌کردند. بخش دیگری از تلاش‌های غرب به بی‌ثبات کردن رژیم‌های مستقل معطوف شده است تا از این طریق لطمات ناشی از سقوط رژیم‌های وابسته تا حدودی جبران شود. در این رابطه، سوریه در مرکز توجه و تلاش‌های غرب قرار گرفته است. دخالت غربی‌ها در این کشور و تلاش برای تغییر حکومت بشار اسد موضوعی است که نگرانی مشترک ایران و روسیه را برانگیخته است. هم تهران و هم مسکو نسبت به انگیزه‌های سیاسی غرب در دامن زدن به ناآرامی‌های داخلی در برخی مناطق سوریه آگاهی دارند. براین اساس مخالفت با موضوع دخالت در امور داخلی سوریه به موضع مشترک دو کشور تبدیل شده است. روسیه چندی پیش با وتوی قطعنامه طراحی شده از سوی کشورهای غربی برای تشدید فشارها به حکومت سوریه فاصله خود از کشورهای غربی را در قبال تحولات منطقه به نمایش گذاشت. با توجه به وجود برخی منافع و دیدگاه‌های مشترک میان ایران و روسیه درخصوص تحولات منطقه، به‌ویژه از حیث مخالفت با دخالت غرب در امور داخلی کشورها، به‌نظر می‌رسد گفتگوهای انجام شده در جریان سفر معاون شورای عالی امنیت ملی کشورمان به مسکو می‌تواند نقطه اتکای مناسبی برای تداوم گفتگوها، تماس‌ها و هماهنگی‌های دو کشور پیرامون تحولات منطقه باشد.

به‌طور کلی توافقات راهبردی جدید ایران و روسیه علاوه بر اینکه تأییدی بر ناکامی تلاش‌ها و جنجال‌های اخیر کشورهای غربی در منزوی ساختن جمهوری اسلامی ایران است، همچنین گام مهمی برای توسعه روابط راهبردی دو کشور در حوزه‌های مختلف به حساب می‌آید.